

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ชาวกะเหรี่ยง

กะเหรี่ยง เป็นชื่อเรียกชนกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่หนาแน่นทางชายแดนฝั่งตะวันตกของประเทศไทย เช่น จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ (สมัย สุทธิธรรม, 2541) โดยคีน ยางเดิม (2539 อ้างถึงใน ชมพูนุท โพธิ์ทองคำ, 2541) กล่าวว่า กะเหรี่ยง คือ กะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า กะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงกลุ่มย่อย 1 ใน 4 กลุ่ม (สะกอ ไป แบว ตองสู) ของชนเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

กะเหรี่ยงสะกอ เรียกตนเองว่า "ปะกะญอ จกอ" คนไทยภาคเหนือเรียกว่ากะเหรี่ยงขาวหรือยางขาว นอกจากนี้ยังมีคำอื่นที่ใช้เรียกกะเหรี่ยงสะกอ เช่น ยางกะเลอ ยางป่า ยางเปียง กะเหรี่ยงกลุ่มนี้เป็นกะเหรี่ยงกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนประชากรประมาณ 500,000 คน อาศัยอยู่ใน จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี และแถบชายแดนไทย-พม่าทั่วไป (พจนารถ เสมอมิตร, 2526 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล และ สมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

ประวัติความเป็นมา

กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชนซึ่งจัดอยู่ในตระกูลทิเบต-พม่า ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงอยู่ในดินแดนด้านตะวันออกของทิเบต แล้วเข้ามาตั้งอาณาจักรอยู่ในประเทศจีน ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติโจว ต่อมาถูกจีนรุกรานจึงอพยพลงมาทางใต้เรื่อยๆ จนกระทั่งถึงดินแดนลุ่มแม่น้ำสาละวินในเขตประเทศพม่า กะเหรี่ยงในประเทศพม่าอาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดีและลิตตัง ตั้งแต่บริเวณเทือกเขาที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ตั้งแต่ทางเหนือสุดบริเวณเมืองตองยี จนลงมาได้สุดที่บริเวณคอคอดกระ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (Lebar และคณะ, 1964 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

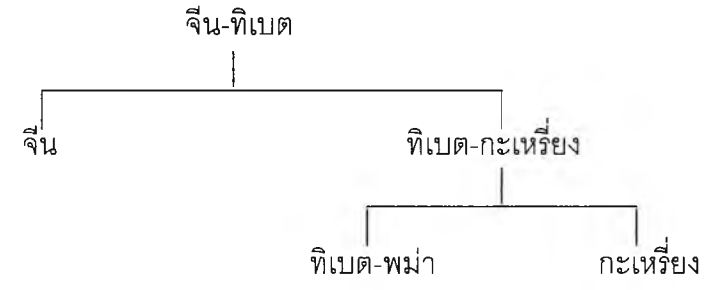
กะเหรี่ยงในประเทศไทยเป็นกะเหรี่ยงที่อพยพมาจากประเทศพม่าทั้งสิ้น การอพยพครั้งสำคัญเข้าสู่ประเทศไทยในยุคแรกมีสาเหตุมาจากการหนีภัยสงคราม ใน พ.ศ. 2302 สมัยพระเจ้าอลองพญา (อ่องเจยะ) กษัตริย์พม่าที่ทำสงครามกับพวกมอญ เมื่อมอญแพ้ ชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นมิตรและให้ที่พักอาศัยแก่มอญ ได้หนีภัยเข้ามาในเขตแดนไทย และใน พ.ศ. 2428 เมื่ออังกฤษยึดพม่าเหนือได้และทำการปราบปรามชาวกะเหรี่ยงที่แข็งข้อต่ออังกฤษ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องอพยพ

เข้ามาในประเทศไทยอีกระลอก จำนวนกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518)

ปัจจุบัน จำนวนประชากรชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับรัฐกะเหรี่ยง รวมทั้งชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นๆ จนเกิดการสู้รบกันเป็นแรงกดดันทำให้ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเสมอ (สมัย สุทธิธรรม, 2541)

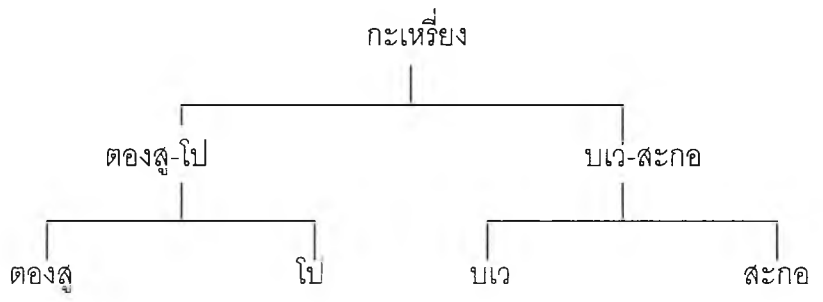
ภาษากะเหรี่ยง

ภาษากะเหรี่ยงจัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต และอยู่ในสายทิเบต-กะเหรี่ยง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

(สุริยา รัตนกุล และคณะ, 2529 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

ในกลุ่มภาษากะเหรี่ยงด้วยกัน สามารถจัดแบ่งกลุ่มย่อยออกได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

(Jones, 1961 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

ภาษากะเหรี่ยงสะกอไม่มีพยัญชนะสะกด ด้วยเหตุนี้เมื่อชาวกะเหรี่ยงพูดภาษาไทย จะมีปัญหาในเรื่องการออกเสียงและการได้ยิน พยัญชนะสะกดของภาษาไทย เช่นคำว่า "กัก กัด กับ"

ลักษณะเด่นของเสียงสระที่แตกต่างจากภาษาไทย คือ ไม่มีความแตกต่างของสระเสียงสั้นและสระเสียงยาวอย่างมีนัยสำคัญที่ทำให้คำมีความหมายเปลี่ยนไป และไม่มีสระประสม (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

ลักษณะทางกายภาพ

กะเหรี่ยงโดยทั่วไปมีความสูงขนาดปานกลาง กะเหรี่ยงในพื้นที่ราบมีความสูงเฉลี่ยประมาณ 5 ฟุต 4 นิ้ว และกะเหรี่ยงบนภูเขามีความสูงเฉลี่ยต่ำกว่าประมาณ 3 นิ้ว ผู้หญิงมีร่างเล็กกว่าชาย กะเหรี่ยงบนเขาทำงานหนักมากเพื่อการดำรงชีวิตและต้องเผชิญกับไข้มาลาเรียอยู่เสมอ ทำให้ร่างกายแคระแกรนบ้างเล็กน้อย

กะเหรี่ยงมีสีผิวแตกต่างกันตั้งแต่สีเหลืองไปจนถึงสีน้ำตาลคล้ำ หน้าแบน มีโหนกแก้ม ตา มีลักษณะหยีเล็กน้อย จมูกแบนกว้าง ไม่มีสัน ริมฝีปาก เยี้ยตรง และเส้นค่อนข้างหยาบ บางคนหยักเป็นคลื่น (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518)

กะเหรี่ยงเป็นพวกที่มีนิสัยรักสงบ รักธรรมชาติ และนุ่มนวล ไม่ชอบการต่อสู้

การแต่งกาย

เด็กๆ ทั้งชายและหญิง มักจะสวมเสื้อทรงกระสอบยาวแขนสั้น คอแหลม ฟันสีขาว อาจจะมีตกแต่งริมด้วยสีชมพู

ชาวกะเหรี่ยงสะกอผู้ชาย จะสวมเสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาวแล้วทับด้วยเสื้อทรงกระสอบ คอวี แขนในตัว สีแดง ตรงชายเสื้อจะติดพู่ห้อยลงมา เสื้อสีแดงนี้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาย นั่นคือความอดทนแข็งแรง สำหรับกางเกงจะเป็นขายาวแบบจีน สีดำ แต่ในปัจจุบันจะสวมกางเกงขายาวตามสมัยนิยม นอกจากเสื้อสีแดงแล้ว ผู้ชายกะเหรี่ยงจะมีผ้าโพกศีรษะสีแดง และมีถุงย่ามซึ่งจะออกสีแดงเช่นเดียวกัน

ชาวกะเหรี่ยงสะกอผู้หญิง จะใส่ชุดที่มีความแตกต่างกันระหว่างหญิงโสดและหญิงที่แต่งงานแล้ว โดยชุดของสาวโสดจะเป็นชุดทอด้วยมือทรงกระสอบสีขาว ยาวกรอมเท้า ซึ่งชุดขาวนี้จะเป็นชุดที่แสดงความบริสุทธิ์ของผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีผ้าโพกศีรษะสีขาวเช่นกัน สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้วจะใส่เสื้อทรงกระสอบ ตัวเสื้อสั้นแค่ใต้เอว คอวี แขนในตัว ส่วนมากจะเป็นสีน้ำเงิน เสื้อนี้จะต้องมีการประดับด้วยลูกเดือยและเชื่อว่าเสื้อที่ปักด้วยลูกเดือยจะกันผีได้ ผู้หญิงที่แต่งงาน

แล้วจะนุ่งขึ้นสีน้ำเงินซึ่งจะทยอยกลายเป็นหลายบริเวณเชิงผ้า (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

เครื่องประดับของหญิงกะเหรี่ยงสะกอ ได้แก่ ต่างหูขนาดใหญ่ซึ่งทำจากเงิน ดังนั้นกะเหรี่ยงจึงเจาะหูกว้างมาก นอกจากนี้ยังมีเส้นด้าย สร้อยลูกเต๋อหรือลูกปัดพันไว้รอบคอ หรือบางคนใช้คล้องคอไว้หลายเส้น ส่วนในเด็ก ๆ จะมีสร้อยคอลูกปัดพันรอบคอ สร้อยนี้เรียกว่าสร้อยขวัญ พ่อแม่จะทำพิธีเรียกขวัญบุตรหลังจากเกิดมา พร้อมกับมอบสร้อยขวัญเป็นสมบัติให้แก่บุตร (ชมพูนุท โพธิ์ทองคำ, 2541)

ประเพณี-วัฒนธรรม-ความเชื่อ

ชาวกะเหรี่ยงมีทั้งนับถือผี นับถือพุทธ และนับถือคริสต์ ผีของชาวกะเหรี่ยงนั้นมียู่ทุกหนทุกแห่ง ทั้งในป่า ในไร่ ในลำธาร

สำหรับผีที่กะเหรี่ยงสะกอนับถือ คือ ผีบ้านและผีเรือน ผีบ้านเป็นผีเจ้าที่ที่คอยปกป้องดูแลหมู่บ้าน ผีเรือนเป็นผีดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งคอยปกป้องรักษาบุตรหลานผู้สืบตระกูลของตน กะเหรี่ยงจะมีพิธีการเลี้ยงผีเรือนและผีบรรพบุรุษอย่างน้อยปีละครั้ง

นอกจากนี้ ยังมีผีประจำไร่หรือผีน้า ซึ่งจะช่วยให้ผลผลิตของไร่นาเจริญงอกงาม ดังนั้นจึงมีการทำไร่เลี้ยงผีไร่หรือผีน้าก่อนทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวได้ผล ก็จะมีการเลี้ยงอีกครั้ง เรียกว่าประเพณีงานกินข้าวใหม่

ชาวกะเหรี่ยงมีความเกรงกลัวผีป่า ซึ่งถือว่าเป็นผีร้าย ผีป่ามี 2 พวกคือ ผีป่าบกและผีป่าน้ำ โดยผีเหล่านี้จะทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้นเมื่อผู้ใดเจ็บป่วยก็ต้องจัดทำพิธีเลี้ยงผี คือ การเลี้ยงผีน้า เพื่อเป็นการขอขมา ผีจะได้หายโกรธ

ประเพณีที่นิยมกันมาก คือ การมัดมือ จะทำกันหลังจากที่ปลูกข้าวและหลังเก็บเกี่ยวข้าว เมื่อมีการเลี้ยงผีบ้านผีเรือน หรือแม้แต่เมื่อมีการเจ็บป่วย โดยจะมีการทำอาหาร ต้มไก่ เพื่อใช้เลี้ยงผี และเมื่อหมดพิธีกรรมในการเลี้ยงผีแล้ว ก็จะมีการกินเลี้ยงกัน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518)

การตั้งบ้านเรือน

ชุมชนกะเหรี่ยงในแถบภาคเหนือและภาคตะวันตก มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหุบเขาที่มีลำธารเล็กๆ ไหลผ่าน การตั้งถิ่นฐานในหุบเขาในป่า ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงมีอัตราการเป็นโรคมะเร็งสูง (โสฬส ศรีไสย์, 2536 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล และ สมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

การปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย คือถิ่นไหนอยู่ในป่าไผ่ก็ปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยไผ่ไผ่ทั้งหลัง ตลอดจนมุงหลังคาด้วยไผ่ไผ่ บางหลังก็ปลูกสร้างด้วยเสาไม้จริง ๆ นอกนั้นใช้ไม้ไผ่ เช่น ไม้ฟากปูพื้น ฝา ช่อแป ประตู่ ฯลฯ หลังคาอาจมุงด้วยใบคา ใบพลวง ใบหวาย แล้วแต่ความสะดวก (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518)

บ้านกะเหรี่ยงสร้างแบบยกพื้น มีห้องเดี่ยวเป็นห้องอเนกประสงค์ แบ่งเป็นส่วนชานใน ใช้เป็นห้องรับแขก ห้องครัว ห้องอาหาร และห้องประกอบพิธีกรรม ครอบครัวใดมีบุตรสาวที่โตแล้ว อาจกันท้ายห้องด้วยฉากให้แยกนอนต่างหาก กลางห้องมีเตาไฟซึ่งสร้างอยู่บนกะบะดิน บนกะบะใช้ก้อนหิน 3 ก้อน วางไว้สำหรับเป็นเตารับหม้อข้าวหรือกาน้ำ บางบ้านใช้เหล็กสามขา เหนือกะบะดินจะสร้างชั้นวางของ ชั้นล่างสุดวางกระดิ่ง ข้าวเปลือก เพื่อให้ข้าวเปลือกได้รับความร้อนจากเตาไฟ จะได้แห้งมากขึ้น ทำให้ตำง่าย ชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปใช้วางเครื่องปรุงอาหาร เช่น พริกแห้ง กะปิ นอกจากนี้ยังมีชานบ้านที่มีระดับต่ำกว่าพื้นห้องอเนกประสงค์ประมาณ 1 คืบ เรียก ชานนอก ซึ่งจะมีส่วนที่เรียกว่า เรือนน้ำ ใช้สำหรับเก็บภาชนะใส่น้ำ เป็นบริเวณที่ใช้ล้างข้าวของเครื่องใช้ และล้างหน้า ล้างมือ ส่วนชานนอกนี้เป็นส่วนที่มีบันได บันไดของกะเหรี่ยงทำง่าย ๆ จากไม้จริงหรือไม้ไผ่ (สุรียา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

อาชีพและความเป็นอยู่

ชาวกะเหรี่ยงเป็นชาวไร่เลื่อนลอยแบบดั้งเดิมแหล่ง เป็นพวกที่มีความสามารถในการอนุรักษ์ดินและปลูกพืชไร่หมุนเวียนเพื่อหลีกเลี่ยงความสูญเสียของพื้นดิน และป้องกันการลุกลามของวัชพืช โดยกะเหรี่ยงสะกอจะทำไร่ข้าวในพื้นที่หนึ่งๆ เพียง 1 ปี แล้วย้ายไปทำที่อื่นเพื่อให้ที่ดินได้ฟื้นตัว จากนั้นประมาณ 5 ปี จึงย้อนกลับมาทำไร่ข้าวตรงที่เดิม ส่วนพืชผักสวนครัว นอกจากจะปลูกข้างบ้านแล้ว อาจปลูกผสมอยู่ในไร่ข้าวในระบบการปลูกพืชแบบผสม

อาชีพรองของกะเหรี่ยง คือ รับจ้างทำงานในไร่ให้กับคนที่ไปลงทุนในบริเวณใกล้เคียง หมู่บ้าน นอกจากนี้เวลารว่างจะมีการหาของป่า ได้แก่ พืชป่า และสัตว์ป่า รวมทั้งน้ำผึ้ง เพื่อหารายได้เพิ่ม (สุรียา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538)

2. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในต่างประเทศ

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในปัจจุบันมุ่งเน้นไปยังบริเวณป่าเขตร้อนทั่วโลก เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของพรรณพืชสูง และยังมีชนเผ่าชนพื้นเมืองอีกหลายกลุ่มที่วิถีชีวิตยังคงพึ่งพาการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชที่แวดล้อมที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำอเมซอนในทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งเป็นป่าเขตร้อนแหล่งใหญ่ที่สุดของโลก โดยมุ่งเน้นศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชป่าของชาวอินเดียนพื้นบ้านที่ยังคงเหลืออยู่หลายเผ่า (วีรชัย ฒ นคร, 2540 อ้างถึงใน เกศริน มณีนน, 2544)

Bhargava (1983) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่า Onge ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์หนึ่งของเชื้อสายนิกริต ที่อาศัยอยู่ที่เกาะอันดามันและเกาะนิโคบาร์ พบพืชที่ชนกลุ่มนี้นำมาใช้ประโยชน์ 40 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์เป็น พืชอาหาร 21 ชนิด พืชสมุนไพร 12 ชนิด พืชให้เส้นใย 4 ชนิด พืชทำค้ำธนู 1 ชนิด ใช้ทำลูกธนู 1 ชนิด และพบว่าการใช้ประโยชน์พรรณพืชของชาว Onge จะคล้ายคลึงกับการใช้ประโยชน์โดยเผ่าพันธุ์อื่นๆ ของนิกริต ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Lentz (1986) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวอินเดียนเผ่า Jicaque ซึ่งอยู่ทางตอนกลางของประเทศฮอนดูรัส พบพืชที่ชนกลุ่มนี้รู้จักและใช้ประโยชน์ดังนี้คือ พืชอาหาร 23 ชนิด พืชสมุนไพร 11 ชนิด พืชใช้เป็นเครื่องตีมีด 4 ชนิด พืชใช้เนื้อไม้ 3 ชนิด ใช้ทำงานหัตถกรรม 5 ชนิด และใช้ประโยชน์อื่นๆ 3 ชนิด นอกจากนี้ยังพบพืชที่ชาว Jicaque รู้จักชื่อท้องถิ่นแต่ไม่รู้จักการใช้ประโยชน์อีก 43 ชนิด

Bhat, Etejere และ Oladipo (1990) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในรัฐ Kwara ซึ่งอยู่ตอนกลางของประเทศไนจีเรีย พบพืชที่ชาวท้องถิ่นใช้ประโยชน์ 52 ชนิด พืชทั้งหมดมีสรรพคุณเป็นสมุนไพรที่ใช้รักษาได้ 1 โรคหรือมากกว่า นอกจากนี้ยังใช้เพื่อเป็นอาหาร 17 ชนิด และบางชนิดใช้เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อ

Gangwar และ Ramakrishnan (1990) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของเผ่า Nishis, Hill Miris, Sulungs และ Apatanis ในรัฐ Arunachal Pradesh ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย พบพืชที่ชนเผ่าเหล่านี้ใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 171 ชนิด โดยใช้เป็นผัก 65 ชนิด เป็นผลไม้ 48 ชนิด นอกนั้นใช้เพื่อประโยชน์อื่นๆ เช่น เป็นเครื่องตีมีด ยารักษาโรค สีย้อม และพบว่าชาว Sulungs บริโภคแบ่งจากต้นสาคุ (*Metroxylon sagu*) เป็นอาหารหลัก

Holloway และ Alexander (1990) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านบริเวณ Fort Yukon Village ในรัฐอลาสกา สหรัฐอเมริกา พบพืชที่ชนพื้นเมืองคือ Gwich'in ใช้ประโยชน์ 48 ชนิด แบ่งเป็นพืชสมุนไพร 19 ชนิด เป็นพืชอาหารหรือเครื่องตีมีด 27 ชนิด และยังมีพืชที่ชนพื้นเมืองรู้จักใช้ประโยชน์แต่ไม่มีรายงานการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน 10 ชนิด

Awasthi (1991) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Great Andamanese บนเกาะอันดามันและเกาะนิโคบาร์ พบพืชที่ชนกลุ่มนี้นำมาใช้ประโยชน์ 89 ชนิด แบ่งเป็น พืชอาหาร 33 ชนิด พืชสมุนไพร 20 ชนิด ทำเรือไม้ขุดและเรือแคนู 12 ชนิด เกี่ยวกับพิธีกรรม 8 ชนิด สร้างที่พักอาศัย 7 ชนิด เกี่ยวกับศิลปะ 6 ชนิด ทำคันทันและลูกธนู 6 ชนิด ใช้สำหรับการสูบบุหรี่ 3 ชนิด เป็นเชื้อเพลิง 2 ชนิด ทำเครื่องดนตรี 1 ชนิด ทำเครื่องใช้ 1 ชนิด และทำเครื่องตุ้มอีก 1 ชนิด

Coe และ Anderson (1996) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Garifuna ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศนิการากัว โดยเน้นที่พืชสมุนไพร พบพืชที่ชนกลุ่มนี้ใช้ประโยชน์ 254 ชนิด จัดเป็นพืชสมุนไพร 229 ชนิด พืชอาหาร 93 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 94 ชนิด ซึ่งพบพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษามากกว่า 30 โรค พืชที่ใช้ส่วนมากเป็นไม้ล้มลุก (37%) หรือไม้ต้น (34%) และมักจะเตรียมจากส่วนใบ โดยการต้มน้ำดื่ม

Ertug (2000) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านใน Central Anatolia ประเทศตุรกี พบพืชที่ชนพื้นเมืองใช้ประโยชน์มากกว่า 300 ชนิด แบ่งตามกลุ่มการใช้ประโยชน์เป็น พืชอาหาร มากกว่า 100 ชนิด พืชสมุนไพร 44 ชนิด เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ประมาณ 170 ชนิด พืชเป็นเชื้อเพลิง 15 ชนิด พืชให้สีย้อม 17 ชนิด รวมทั้งพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

3. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย มีการศึกษาอย่างแพร่หลายและต่อเนื่องทางภาคเหนือเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่หลายกลุ่ม และวิถีชีวิตของกลุ่มชนเหล่านั้นก็ยังผูกพันอยู่กับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชตามธรรมชาติซึ่งมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไป สำหรับภาคอื่นๆยังมีการศึกษาไม่มากนัก ซึ่งพอจะกล่าวถึงการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยได้ดังต่อไปนี้

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในภาคเหนือ

Anderson (1986a) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าอาข่า ทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเน้นศึกษาพืชสมุนไพร พบพืชทั้งหมด 121 ชนิด และพบวิธีการรักษาโรค 4 วิธี คือ การรักษาโดยประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ รักษาโดยใช้พืชสมุนไพร รักษาโดยการฉีดยาจากหมอเถื่อน และรักษาโดยใช้ยาสมัยใหม่

Anderson (1986b) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าลาฮู ทางภาคเหนือของประเทศไทย ใน 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน สัมภาษณ์พืชสมุนไพรของชาวลาฮูทั้งหมด 89 ชนิด ในจำนวนนี้มี 21 ชนิด ที่ยังไม่มีรายงานว่ามีผลในการรักษา

Anderson (1993) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขา 6 เผ่าทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ อาข่า ม้ง กะเหรี่ยง ลานู ลีซอ และเมี่ยน พบพืชที่ชาวเขาเหล่านี้นำมาใช้ประโยชน์ 902 ชนิด จำแนกตามกลุ่มการใช้ประโยชน์เป็น 11 กลุ่ม คือ พืชสมุนไพร 620 ชนิด พืชอาหาร 333 ชนิด พืชให้เส้นใย 41 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ 89 ชนิด พืชที่ใช้ในการก่อสร้าง 66 ชนิด พืชให้สีย้อม 31 ชนิด พืชที่ใช้เพื่อความเพลิดเพลิน 7 ชนิด พืชใช้เป็นเชื้อเพลิง 17 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเครื่องประดับ 63 ชนิด พืชใช้แลกเปลี่ยนแทนเงินตรา 105 ชนิด พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 82 ชนิด

จันทราภรณ์ ไตรวานนท์ (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยลื้อ ชาวม้งและชาวเย้า ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 273 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์เป็น พืชอาหาร 98 ชนิด พืชสมุนไพร 162 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 12 ชนิด และพืชประโยชน์อื่นๆ 31 ชนิด

ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมุ ชาวลัวะและชาวกู๋ ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน พบพืชทั้งหมด 232 ชนิด โดยเผ่ามูมีการใช้ประโยชน์จากพืช 165 ชนิด เผ่าลัวะ 126 ชนิด และเผ่ากู๋ 97 ชนิด จำแนกตามการใช้ประโยชน์เป็น 5 ประเภท คือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

ทัศนวิศ ยะไล (2543) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกู๋และชาวลัวะในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน พบพืชทั้งหมด 255 ชนิด จำแนกตามการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ พืชที่ใช้ในพิธีกรรม และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ

ไพศาล ทองสอน (2544) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากู่ในตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สัมภาษณ์พบพืชในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด 97 ชนิด แต่เป็นพืชที่มีการใช้ประโยชน์เพียง 41 ชนิด ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะการนำไปใช้ออกเป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชสร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Klinhom (1996) ศึกษาความหลากหลายของพืชที่เกี่ยวข้องกับการคลอด ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบพืชอย่างน้อย 30 ชนิดที่เกี่ยวข้อง ในจำนวนนี้พบพืชที่ใช้ทำฟันในช่วงคลอด 5 ชนิด โดยเชื่อว่าช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายและทำให้คลอดง่าย พืช 10 ชนิด ช่วยล้างตัวเด็กและช่วยรักษาอาการเวียนในมารดา และพืชอีก 15 ชนิด ใช้หลังคลอดเพื่อให้แม่ฟื้นตัวโดยเร็ว ช่วยขับน้ำนม และช่วยป้องกันการติดเชื้อโดยเฉพาะโรคผิวหนัง

ปรีชา องค์ประเสริฐ (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ พบพืชทั้งหมด 222 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 101

ชนิด พืชสมุนไพร 99 ชนิด ไม้ท่อนและไม้ก่อสร้าง 45 ชนิด ฟืนและถ่าน 36 ชนิด และการใช้ประโยชน์ด้านอื่น 41 ชนิด

สุกัลยา ภูทอง (2543) ศึกษาการใช้พรรณพืชในวิถีชีวิตของชาวส่วยในจังหวัดศรีสะเกษ พบพืชที่ชาวส่วยใช้ประโยชน์ 32 ชนิด แบ่งตามกลุ่มการใช้ประโยชน์ได้เป็น พืชอาหาร 18 ชนิด พืชที่ใช้ในงานก่อสร้าง 5 ชนิด พืชสมุนไพร 8 ชนิด พืชที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ 9 ชนิด พืชที่ใช้เพื่อความสวยงาม 3 ชนิด และพืชที่ใช้เป็นของเล่น การละเล่นพื้นบ้านอีก 2 ชนิด

ภัทรพร ภาภูตานนท์ ณ มหาสารคาม (2545) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าบึงชีหลง จ. มหาสารคาม พบพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ 119 ชนิด จำแนกตามการใช้ประโยชน์เป็น 5 กลุ่ม คือ พืชอาหาร 63 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 23 ชนิด พืชที่เกี่ยวข้องกับเครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 2 ชนิด พืชสมุนไพร 31 ชนิด และพืชที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ ความเชื่อและการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ 17 ชนิด

สิริวรรณ สุขศรี (2546) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงโขงหลง จ. หนองคาย พบพืชที่ชุมชนท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ 225 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์เป็น 4 กลุ่ม คือ พืชอาหาร 107 ชนิด พืชสมุนไพร 76 ชนิด ไม้ท่อนและไม้ก่อสร้าง 12 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ 51 ชนิด

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในภาคตะวันตก

อุไร จิรมงคลการ (2544) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชบริเวณป่าเตาดำ จังหวัดกาญจนบุรี โดยการสอบถามข้อมูลจากชาวพม่าและชาวไทยในพื้นที่ พบพืชที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ 98 ชนิด จัดเป็นผัก 40 ชนิด พืชสมุนไพร 32 ชนิด ผลไม้ 12 ชนิด พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 7 ชนิด พืชรับประทานแทนข้าวหรือเป็นขนมหวาน 4 ชนิด และพืชที่เป็นพิษ 3 ชนิด

สุมาลี ทองดอนแอ (2546) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนไทยทรงดำใน จ. กาญจนบุรี และ จ. นครปฐม พบพืชที่ชาวไทยทรงดำใช้ประโยชน์ 156 ชนิด แบ่งเป็นพืชสมุนไพร 140 ชนิด พืชอาหาร 80 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 33 ชนิด นอกจากนี้ยังพบว่าชาวไทยทรงดำใน จ. นครปฐม รู้จักการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมากกว่าชาวไทยทรงดำใน จ. กาญจนบุรี และเพศหญิงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมากกว่าเพศชาย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในภาคใต้

อรุณ แฉวจัตุรัส (2543) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ด้วยการสังเกตโดยตรงและการสอบถามข้อมูล พบพืชที่มีการใช้ประโยชน์ 159 ชนิด สามารถแบ่งกลุ่มพืชออกเป็น 4 ประเภท คือ พืชอาหาร 83 ชนิด พืชสมุนไพร 32 ชนิด ไม้สร้างที่อยู่อาศัย 45 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 54 ชนิด

เกศริน มณีขุน (2544) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่าชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดตรัง พืชสูงและยะลา พบพืชที่ชาวชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ 171 ชนิด จัดอยู่ใน 128 สกุล 69 วงศ์ สามารถจำแนกตามการใช้ประโยชน์ได้ 4 กลุ่ม คือ พืชอาหาร 96 ชนิด พืชสมุนไพร 68 ชนิด พืชสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องมือ 12 ชนิด พืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ 15 ชนิด

ภมร แผงกุล (2544) ศึกษาการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชบริเวณป่าไผ่เทพ-ควนหินลับ อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา พบพืชทั้งสิ้น 83 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์ได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ พืชอาหาร 34 ชนิด พืชสมุนไพร 29 ชนิด พืชที่ใช้เป็นไม้ก่อสร้าง 8 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 11 ชนิด

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทย

สำหรับรายงานการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยนั้นมี รายงานการศึกษาซึ่งพอจะกล่าวถึงได้ คือ

ปิยวรรณ วิณิชชัยนันท์ (2538) ดำรวจพรรณไม้ที่ชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดเชียงใหม่ใช้ประโยชน์ รวบรวมพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ได้ 291 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์ได้เป็น 5 ประเภท คือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ

วุฒิศักดิ์ บูลิง (2544) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ในหมู่บ้านอ่างกา น้อยและหมู่บ้านแมกลางหลวง อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่ พบพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 30 ชนิด และ อรรถวุฒิ ยาวุฒิ (2544) ศึกษาเรื่องเดียวกัน พบพืชอาหาร 49 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องใช้ 17 ชนิด

Paisooksantivatana และ Kako (1996) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยง ในภาคตะวันตกของประเทศไทย โดยศึกษาที่ จ. กาญจนบุรี พบพืชที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ 81 ชนิด จัดเป็นพืชอาหาร 35 ชนิด และพืชสมุนไพร 46 ชนิด ในจำนวนพืชสมุนไพร พบว่า 16 ชนิด เป็นพืชที่ไม่มีรายงานการใช้ประโยชน์ทางยามาก่อน และพบพืชอาหาร 6 ชนิด ที่ไม่เคยมีรายงานว่า เป็นพืชกินได้มาก่อน

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2540) ศึกษาการทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยง ที่หมู่บ้านแม่ นิงใน ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชาวกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านแม่ นิงในมีสายพันธุ์ข้าวหลายสายพันธุ์ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ข้าวไร่ ข้าวนา และข้าวเหนียว นอกจากนี้ยังมีพันธุ์พืชพื้นเมืองที่ปลูกร่วมในไร่ข้าวไม่น้อยกว่า 42 ชนิด โดยแบ่งออกเป็นพืชอาหาร 40 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเครื่องประดับ 1 ชนิด เป็นยา 30 ชนิด พืชใช้ในพิธีกรรม 6 ชนิด และพืชใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม 1 ชนิด

สุพรรณณี โพธิ์แพงพุ่ม และคณะ (2541) ศึกษาเรื่องสตรีกะเหรี่ยงกับการบริโภคพื้นเมือง โดยศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี สำนวจพบพืชที่สตรีกะเหรี่ยงบริโภค 177 ชนิด และสามารถจัด

กลุ่มตามการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหารจำนวน 136 ชนิด พืชที่ใช้เป็นยารักษาโรค 41 ชนิด นอกนั้นใช้เพื่อประโยชน์อื่นๆ นอกจากนี้พบว่าสตรี 4 กลุ่มมีความนิยมในการบริโภคพืชพื้นบ้านแตกต่างกันไป โดยสตรีกะเหรี่ยงสูงอายุยังคงบริโภคพืชพื้นเมืองเพื่อเป็นอาหารและยา สตรีกะเหรี่ยงที่เป็นแม่บ้านและทำไร่ บริโภคพืชเพื่อเป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค และใช้ประโยชน์อื่นๆ รวมทั้งยังนำพรรณพืชจากแหล่งธรรมชาติมาเพาะปลูกไว้ใช้ในครอบครัวอีกด้วย สตรีกะเหรี่ยงที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปจะบริโภคพืชพื้นเมืองที่เป็นอาหารมากกว่าเป็นยารักษาโรค และสตรีกะเหรี่ยงที่ผ่านการจ้างงานในชุมชนเมือง จะบริโภคพืชพื้นเมืองเพื่อเป็นอาหารเป็นครั้งคราว ส่วนมากจะซื้อมากกว่าเก็บหาจากธรรมชาติ

จากข้อมูลการศึกษาในอดีต พบว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงในภาคตะวันตกมีการศึกษาเฉพาะใน จ. กาญจนบุรี ในขณะที่มีรายงานว่าพบชาวกะเหรี่ยงอาศัยกระจายตัวตั้งแต่ภาคเหนือผ่านทางภาคตะวันตกจนถึง จ. ประจวบคีรีขันธ์ ดังนั้นจึงเป็นความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านกับชาวกะเหรี่ยงใน จ. ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งถูกเรียกว่า "ชาวกะหรั่ง" ซึ่งเป็นจังหวัดสุดท้ายที่มีชนเผ่านี้อาศัยอยู่ เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์พรรณพืชกับชาวกะเหรี่ยงทางภาคเหนือซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณที่สังคมพืชมีความแตกต่างกันกับภาคตะวันตก และเปรียบเทียบกับกะเหรี่ยงในภาคตะวันตกที่มีการศึกษามาก่อนแล้ว และเพราะปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงหรือชาวกะหรั่งกลุ่มนี้ได้รับความเจริญจากสังคมภายนอกมากขึ้นทำให้อิทธิพลเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะช่วยรวบรวมองค์ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พรรณพืชของชาวกะหรั่งเอาไว้ให้เป็นข้อมูลท้องถิ่น ก่อนที่ความรู้เหล่านี้จะสูญหายไป และยังเป็นการเพิ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยอีกด้วย